

KEMÉNY ISTVÁN

Az újra megtalált hit

1.

„Örömel értesítünk, hogy az Országos Diáknapok keretében rendezett Diákköltők, Diákírók VI. Országos Találkozójának zsűrije a beérkezett többszáz pályamű közül munkádat figyelemre méltónak ítélte, s ezért meghív az április 19–21-ig Sárváron szervezett találkozóra.” Így kezdődik az az 1979 márciusában keltezett levél, amelyet a sárvári Tinódi Gimnázium KISZ-bizottsága és igazgatósága küldött nekem, és amely az egész életemet meghatározta. A levélben említett zsűri pedig az azóta eltelt három és fél évtized során még legalább ezer gimnazista munkáit ítélte *figyelemre méltónak*, és ebben az ezzerben ott van az élő mai magyar irodalom fele.

Sárvár, a Sárvári Találkozó a hetvenes évek óta több nemzedéknyi magyar költőnek és írónak a közös beavatás-élménye. Megérkeznek oda a legfogékonyabb korukban, vagyis tizenévesen, életre szóló barátságokat kötnek, olvasni kezdik egymást, mulatnak együtt esténként, és nem utolsó sorban meghallgatják a zsűri véleményét. A vers-zsűriben pedig már 1979-ben is ott ült az a két ember, akiknek a szavai, mondatai ma is ott vannak a fél magyar irodalom fejében. Két ember, akiktől meg lehetett tanulni, hogyan is kell ránézni egy versre (nem kell: hogyan érdemes), mit felejtessenek el ilyenkor (az előítéleteket), mit ne felejtessenek el közben (csak két dolgot: magát a konkrét szöveget és az embert, aki írta). Meg némi verstant. Szóval igazából semmi meglepőt nem lehetett tanulni tőlük, csak éppen a lényegét – és ezzel együtt észrevétlenül átvenni tőlük valamit, amit nem lehet precízebben megfogalmazni, mint így: jó szellem. Kazinczy Ferencen és a Nyugat folyóiraton kívül talán nincs olyan iskola az irodalomtörténetben, amely ennyi évtizeden át, ilyen szeliden, de ilyen következetesen tette volna jobbá a magyar irodalmat, mint ez a két zsűritag: Mezey Katalin és Papp Máriaó. Ők a mai magyar irodalom jó szellemei.

2.

„Nem vállaltad a nemtelen tülekedést. Kerülő utakra a képességed vezetett: a megfelelni nem akarás.

*Ne kívánd meg
amit mások elértek
(de ne vesd meg azt,
amit nagyon kívánsz).
Ne bízzál jobb jövőben.
Kérdemelni nem lehet.
Kegyelmekek vannak,
nincsenek érdemek.”*

(Lelki gyakorlat)

Nekem, Kun Árpádnak és Vörös Istvánnak külön szerencsénk volt, mert ahhoz a kis csapathoz tartozhatunk, akikkel 1981 őszén Mezey Kati megalakította a Sárvári Kört Pesten, a Dembinszky utcai kultúrházban. A Kör eleinte kéthetenként, majd hetenként működött csütörtök esténként, később már az Almássy téri kultúrközpontban. A Kör soha nem szűnt meg, de a fénykora a nyolcvanas évek végéig tartott. Addig, amíg mi – nem túl nagy meggyőződéssel, de – fel nem nőttünk.

Mezey Kati volt a mesterem. Olvasott mindent, amit írtam, és az ő megjegyzései alapján javítottam a legtöbbet. Az ő véleménye volt a legfontosabb. Vitte az írásaimat (és a többiekéit) lapokhoz, kiadókhoz, szerkesztett nekünk antológiákat, és ha kellett, megoldotta a problémáinkat. Például elvitte a verseimet Király Istvánnak, hogy segítsen nekem átiratkozni a jogról a bölcsészkarra, vagyis új életet kezdeni. És Király segített. És Kati mutatta meg a verseimet Vasy Gézának is, aki aztán az Eötvös Könyvek-sorozatban megszerkesztette az első kötetemet 1984-ben. Ez a két eset döntően meghatározta a jövőmet, de – ahogy a többiek is – még hosszan tudnám sorolni, mikor, miből rántott ki Kati.

És én mindezt természetesnek vettem. Bizony (akkor is sejtettem, de most már biztos), úgy viselkedtem vele, mint az elkényeztetett kamasz. Aki szeretettel de félfüggyel nézi a szülei dolgait, meg van róla győződve, hogy ő jobban csinálná, bólogat, sok mindent ért, még többet nem, de azt hiszi, hogy amit nem ért, az nem fontos. Látja a szüleit esténként, félfüllel meghallgat valamit a napjukból, megjegyez pár nevet, egy-egy sztorit, néha meglepődik, közben megeszi a vacsorát, és elvonul a szobájába. Esetleg kér egy kis zsebpénzt.

Valahogy így voltam Mezey Katalival. Csütörtök esténként elmentem a Körbe, ott volt Vörös, Kun, később Tóth Kriszta, Bódi Laci, Kozák Laci, András Laci, mikor kik, én például mindig. Vörössel vagy

Kunnal kimentünk a közértbe kenyérért, párizsiért, füstölt sajtért, kóláért. Pénzünk nemigen volt, de nem baj, mert Katinál valahogy mindig akadt egy ötvenes (ma százzal kell beszorozni), amiről ő azt állította, hogy kap egy kis támogatást a Kör. Hogy honnan, arra valahogy nem emlékszem, akkor nem tűnt lényegesnek... Ad abszurdum még az is lehet, hogy tényleg volt ilyen támogatás, bár mai fejjel kizártnak tartom, hogy ezeket a csütörtök esti kajálásokat igazából ne Kati finanszírozta volna a saját pénzéből. (Nem is beszélve a Royal Cukrászdáról, mert olykor oda is elvitt minket...) Pedig őt se vetette fel a pénz. Üzemi lapnál dolgozott újságíróként, és három gyereket neveltek, de nekem akkoriban arról se volt fogalmam, mi az, hogy gyereket nevelni.

3.

*„Itt maradtam,
hogyha hazajönnék,
ne legyenek egész egyedül.*

*Hazajöttek,
ettek, újra mentek,
itthon maradtam én egyedül.*

*Ablakomból
néztem őszi füstöt,
ahogy lenn a völgyben szétterül.*

*Elég a fa,
a füstje elszökik,
erdő-mező ág-bogára ül.”*

(Itt maradtam)

Persze azért tudtam, hogy Katinak van egy költői életműve. Olvastam is a köteteit, szerettem sok versét (többet fejből is tudtam). Tudtam, hogy a Kilencek költőcsoport tagja, tudtam, hogy a Kilencek az aczéli kultúrpolitika áldozatai, és hogy a hatalom nyomása alatt állnak, a Tiltott és a Türt kategória elmosódó határán. Hogy a könyveiket öt-tíz évre pihentetik, mire esetleg – agyoncenzúrázva – kiadják, mert ez a kilenc költő a rendszer ellenzékének számít, és tudtam, hogy a háló körülöttük olyan finoman van megszöve, hogy ők maguk sem lehetnek biztosak benne, hogy tényleg van háló. Tudtam mindezt, de nem értettem. Vagy inkább nem éreztem át. Pedig nemcsak Katitól hallottam ilyesmikről, hanem például a saját családomban is, és alapjában persze el is hittem. De

kételkedtem is. A saját apámnak és a saját nagybátyámnak sem bírtam elhinni igazán, hogy ők annyira fontos emberek lennének, akiket figyeltethet az állam. (Némi mentségemre szolgáljon, hogy apám és nagybátyám se nagyon hitt egymásnak, évtizedeken át üldözési mániával gyanúsították egymást, sőt a nagybátyám maga is megdöbbsent, amikor 2000 után végre kikérte a III/III-as anyagát, és kiderült, hogy a három legjobb barátjából kettő jelentett róla... De ekkor az apám már nem élt.)

Szóval tudtam Mezey Katalin költői életművéről. De ő ritkán mutatott saját verset, bár nem is csinált titkot abból, hogy mit ír éppen.

*„Adták ugyan, amit, fanyalogva,
tudatva, hogy nem becsülnek sokra,
hogy a helyem ott van a sarokba,
s én csak álltam némán, mosolyogva.”*

(Honvagy Arany János után)

De a Kör a mi verseinkről szólt. Mi pedig hordtuk az Almássyra a verseinket, ettünk-ittunk, és hallgattuk Katit. Nemcsak a mi verseinkről volt szó. Hanem – egyetemi szeminárium-szerűen – megtanított minket az irodalomról gondolkodni. Sőt, gondolkodni egyáltalán. Bármiről. Beszélgetni.

Mindent és mindenkit olvasott, Gilgamestől Hajas Tiborig, ismerte a magyar irodalmat, világirodalmat, és kisesszékben értekezett bármiről-bárkiről. Kerek, leszűrt, átgondolt, megszenvedett véleményei voltak, és mindezen kívül ott volt a fejében a magyar és az egyetemes történelem, amibe bele tudott helyezni bármilyen napi eseményt, pletykát, amiről csak beszélünk. Én pedig több-kevesebb sikerrel próbáltam követni, de volt, ahova nem sikerült. Mert volt köztünk egy nemzedék. De nem pusztán a tizennyolc év kor-különbség volt az akadály, hanem Mezey Katalin korosztálya volt különleges.

4.

*„A keresztény embernek az a szerencsétlen
típusa vagyok,
aki az istenbe vetett hitét elvesztette,
de erkölcsi igényességét nem,
a forradalmárnak az a szerencsétlen típusa
vagyok,
aki az alapvető változásokba vetett hitét elvesztette,
de a változás igényét nem.”*

(Önvizsgálat)

Mezey Katalin korosztálya volt az első, amely a háború után nőtt fel. Ez a korszak, a hatvanas évek Európa szerencsésebbik felében egyértelműen optimista, felívelő szakasz volt. A személyes szabadság a világtörténelem során soha nem volt olyan teljes, mint a hatvanas évek végétől kezdve Európában. Manapság ez a nagy szabadság sokszor tűnik inkább tehernek, de a hatvanas évek fiatalsága számára alapvetően mégis inkább egy nagy, szép és közeli célt jelenthetett. Azt az érzést, hogy a történelemnek mégiscsak célja van. És ez az optimizmus világjelenség volt, amely – kommunista rezsim ide vagy oda – Mezey Katalin korosztályának indulását is meghatározhatta. Úgy képzelem, hogy a huszadik századi Magyarországon ez a korosztály hitt legerősebben a szabadság eszméjében. (Már ameddig hihetett... Nem sokáig. Hatvannyolcig.) Ők voltak a modernizmus utolsó nemzedéke. És éppen ezért talán ez volt a legsérülékenyebb korosztály is, sérülékenyebb a háborúkat átélte korosztályoknál, amelyek nem vártak annyit a jövőtől.

És talán sérülékenyebbek még az én korosztályomnál is. Mert mi nemigen vártunk semmit. Se jobbat, se rosszabbat. Nem láttunk ötvenhatot, hatvanas éveket, felnőttünk szépen a csöndes kis hetvenes években. Azt kaptuk, ami elénk volt rakva: a nyolcvanas éveket és a leépülő diktatúrát. Persze, nem tudtuk, hogy ez leépülés, én például egyszerűen hanyatlásnak láttam, és így még élvezni is tudtam. Verseket írni róla.

De Kati tudta, mit veszített ő és a nemzedéke. Amikor őt megismertem, egy nagyszabású csalódást is megismertem. Kati sokat beszélt nekünk a hatalomról. Elemezte a kultúrpolitika aktuális játszmáit, és mindig akadt valami égbekiáltó. És Kati azt is elmondta hozzá, hogy az a legelkeserítőbb, hogy mégse kiált égbe senki és semmi. Nemcsak a kommunista hatalomra gyanakodott. A hatalomra általában. Az emberi természetre is, általában. Én azt hittem, hogy valahol a történelem végén vagyunk, és ami volt, az már nincs, ő pedig tudta, hogy az emberi természet nem változik soha.

Az irodalomban se bízott vakon. Az irodalomtörténetben pláne nem, az irodalmi életben pedig a legkevésbé. Tudta, mert személyesen látta, hogy mi minden alakulhat az irodalomban esetlegesen. Személyes okokból, kicsinyességből, félreértésekből. Gonoszszágból, gögből, gyávaságból. Vagy csak úgy véletlenül. Én meg, ha ilyenekre gondoltam is egyáltalán, valahogy azt hittem, az irodalom végső soron azért mégiscsak egy és ugyanaz – és annak mégiscsak valami-

féle objektív okai vannak, hogy ki marad meg benne hosszú távon, és ki esik ki belőle. Szóval akkoriban nem tudtam elképzelni, hogy sok okos, képzett és trendi ember együtt is tévedhet.

Katinak ez természetes volt. És nemcsak a hivatalos kommunista kánonra gyanakodott, hanem az ellenzéki ellenkánonokra is. És volt neki egy saját kánonja, aminek a csúcán ugyanúgy Weöres Sándor állt, mint az összes létező kánonnak, de az övébe mindenki belefért, aki minőséget hozott létre. Tehát a lesajnált, az elfelejtett, a betiltott, a disszidens – és az itthon nyomorgó betiltott művész is. Azt hiszem, az ő kánonja volt a legteljesebb.

Kati kiábrándultságában az volt a csodaszerű, hogy mindezek ellenére nemhogy cinikus nem volt soha, de még keserű se. Sőt inkább őrzött valami olyasféle vidám rácsodálkozást a világra, hogy ahol ekkora hitványságok léteznek, ott még nem fogyott el az életerő. Szóval humort.

*„Az egész városból csak abban a néhány emberben bízol,
akik a széles folyó partján álldogálnak,
és vékony zsinórjukkal
nagy halakat remélnek
kihúzni a vízből.
Róluk legalább ennyi tudható.”*

(Utazás)

5.

Szóval a nyolcvanas években, a Kör fénykorában, amikor mi fiatalok voltunk, talán boldogok is, mindenestre sokat röhögtünk – ekkoriban Mezey Kati kiábrándultan és csalódottan ült velünk. Talán felvidítottuk pár órára, de életművének egyik pillére volt és maradt a kiábrándultság. Amit aztán én még sokáig nem ismertem. Kellett egy váratlan rendszerváltás, váratlan remények, és még egy évtized (a kilencvenes évek), hogy kezdjem felfogni, milyen is lehetett Mezey Katalin felnőttkora. Amikor a rendszerváltás öröme lecsillapult, én is kezdtem látni, hogy mi tud megváltozni egy évtized alatt egy társadalomban, és mi nem: majdnem semmi. Az ezredforduló után én is elkezdtem átélni a magam csalódásait.

De Mezey Katalin – szerencsére – akkor már másutt járt. Előrébb. Az igazán nagy verseinél. A játszópajtásosnál. A rozsdás késesnél. A labdarózsásnál. És az újra megtalált hitnél. Remélem, egyszer majd ide is sikerül követnünk.